

**Grga Frangeš\*, Branko Đaković\*\***

## **Konzervatorska studija naselja Lovranska Draga**

*U procesu izrade Detaljnog plana uređenja naselja Lovranska Draga 2010. godine provedeno je i konzervatorsko istraživanje čiji je cilj bio pružiti smjernice za daljnji održivi razvoj naselja uz maksimalno očuvanje njegove baštinske i vizurne vrijednosti. U okviru tog posla prikupljene su spoznaje o povijesnom razvoju, rurizmu, tradicijskom životu, ekonomiji i graditeljstvu ovog mjesta te je napravljen popis fonda graditeljske baštine koja se u njemu nalazi. Ovaj rad prezentira rezultate te studije i s nešto vremenskog odmaka od njene izrade nudi razmatranja o potencijalima za održivi razvoj ovog naselja.*

*Ključne riječi: Lovranska Draga, Lovranština, konzervatorska studija, Park prirode Učka*

### **1. Uvodne napomene**

Konzervatorska podloga naselja Lovranska Draga izrađena je 2010. godine od strane tvrtke Mjesto pod suncem d.o.o. za naručitelja Općinu Lovran, a dijelom počiva na ranijem radu koji je na izradi podloge poduzela Javna ustanova „Park prirode Učka“. Izrada tog dokumenta naručena je za potrebe izrade Detaljnog plana uređenja naselja Lovranska Draga. Seoska cjelina Lovranska Draga evidentirano je kulturno dobro bez pravne zaštite, a obaveza izrade DPU-a i vezane konzervatorske studije proizišla je iz odredbi Prostornog plana Parka prirode Učka, poglavlje 4, str. 242, članak 67.

Ova studija sadrži analizu povijesnog razvoja tog naselja i njegovih krajobraznih odlika. Daje pregled, ocjenu stanja, valorizaciju i smjernice uređenja njegove arhitektonske baštine. U njoj su iz

---

\* Grga Frangeš diplomirani je etnolog/informatolog u tvrtki Mjesto pod suncem d.o.o., Šapjane 23, HR-51214 Šapjane. Elektronička pošta: grga@mjestopodsuncem.com.

\*\* Dr. sc. Branko Đaković redoviti je profesor na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb. Elektronička pošta: bdakovic@ffzg.hr.

perspektive zaštite kulturne baštine ponuđene smjernice revitalizacije i očuvanja cjeline naselja, kao i pojedinih objekata. U grafičkom prilogu elaborata nalazi se studija vizure naselja kao i smjernice zonacije čiji su cilj zaštita izvornih osobitosti, strukture, vizure kao i gospodarske osnove naselja. Konzervatorska podloga sadrži i katalog pojedinačnih objekata unutar naselja, koji su obrađeni tijekom više terenskih istraživanja izvedenih u suradnji s Javnom ustanovom „Park prirode Učka“ i Odsjekom za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Navedeni katalog sadržava 54 lista na kojima je obrađeno 46 građevina s kućnim brojem i objektima koji pripadaju njihovim okućnicama te 8 važnijih građevina bez adrese.

Ti podaci i smjernice dani su prostornim planerima kako bi u svoj rad u Lovranskoj Dragi što bolje integrirali problematiku zaštite kulturne baštine kao i razvojne perspektive zasnovane na njoj. No oni su ponuđeni i stanovništvu te vlasnicima nekretnina u tome naselju kao pokušaj struke da im pruži objektivno mišljenje i smjernice kako da zaštite i povećaju ambijentalnu, kulturnu, ali i materijalnu te životnu vrijednost svojih nekretnina i svoga naselja.

Ovaj rad prilagodba je sadržaja studije formi članka u zborniku, napravljena s ciljem da se publiciraju prikupljena saznanja o nastanku, povijesti, arhitekturnom i rurističkom razvoju tog naselja te zaključci o njegovim razvojnim perspektivama.

## **2. Analiza naselja**

### **2. 1. O prošlosti Lovranske Drage u povijesnim izvorima**

Najraniji izvori o ljudskom naseljavanju i korištenju šireg lokaliteta jesu arheološki. U pećinskim sustavima Oporovine i Vrtaške peći, koje se nalaze niže u kanjonu Lovranske Drage, dokumentirani su tragovi ljudskog boravka od kasnog neolitika nadalje. Najzanimljiviji nalazi potječu iz kasne antike, kada su te špilje služile kao refugij priobalnog stanovništva pred vojskama i migracijskim skupinama koje su prolazile ovim područjem u doba raspada Rimskog Carstva. Tragovi višekatnih konstrukcija ukazuju na to da je tada u tim špiljama boravio značajan broj ljudi, čija je egzistencija vjerojatno bila vezana i uz obradivu zemlju na prostoru današnjeg naselja.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Komšo, Darko – Blečić, Martina, „Lovranska Draga – pećinski sustav kao kasnoantički refugij“, u: Čečuk, Božidar (ur.), *Obavijesti HAD*, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 2007., str. 29.

Izričitih spomena naselja Lovranska Draga u povijesnim izvorima poznato je veoma malo. *Kvaderna kapitula lovranskog*, niz administrativnih i notarskih zapisa lovranske župe, u zapisu iz 16. st. spominje to naselje na nekoliko mjesta kao *Dragu*<sup>2</sup>, uglavnom vezano uz pitanja crkvenih posjeda, poput vinograda koji se nalaze uz vodotok *Potok*<sup>3</sup>. Srednjovjekovni urbari koji pobrojavaju feudalne obaveze ovog područja ne spominju poimence zaseoke Lovranštine. No ponešto o tadašnjem životu i gospodarstvu posredno nam govore i zapisi koji se tiču šireg područja Lovranštine i istočnih obronaka Učke. Tako Riječki urbar iz vremena oko 1400. godine pobrojava daće žitelja ovog područja, koje uključuju sir, janjad, vino i kestenje.<sup>4</sup> To je možda najraniji zapis koji potvrđuje uzgoj kestena *maruna* kao jedan od temelja lokalnog gospodarstva. Kada gotovo 300 godina kasnije u svom dijelu *Slava Vojvodine Kranjske* govori o šumama ovih predjela, Janez Vajkard Valvasor također se bavi marunima ili, kako ih s naklonošću opisuje, „debelim vlaškim kostanjima“, hvali i vina koja rastu na istočnim padinama Učke, a spominje i mlinove koje pogone ovdašnji vodotoci.<sup>5</sup>

I u literaturi novijeg doba nalazimo uglavnom tek na usputne spomene Lovranske Drage kao prolazne točke planinarskih izleta, lokaliteta botaničkih i geoloških istraživanja ili partizanskih aktivnosti tijekom Drugog svjetskog rata. Taj nedostatak pisanog znanja o naselju donekle je od 1970-ih naovamo popunilo nekoliko radova i studija koje se iz perspektiva etnologije, arhitekture i toponimije bave ovim područjem, pa i Lovranskom Dragom. Tako u svom radu o Lovranštini koji predstavlja jedan od rijetkih etnografskih zapisa o ovdašnjem životu Beata Gotthardi-Pavlovsky prenosi da su:

[...] žene iz Drage nekada svakodnevno dolazile u grad, noseći drvo, mlijeko i povrće. Osim ovaca u lovranskoj su se Dragi gojile i krave, a s obzirom na plodno zemljište uz selo, tu se je – kao i na svim srednjim i nižim prostorima Lovranštine – sijalo žito i uzgajala loza, te povrće i voće – osobito trešnja.<sup>6</sup>

<sup>2</sup> Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002., str. 324.

<sup>3</sup> Isto, str. 33.

<sup>4</sup> Klen, Danilo, „Riječki urbar (1390-1405)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XX, 1975., str. 159.

<sup>5</sup> Sušić, Zvonimir, „Valvasor o Istri“, *Dometi*, god. 3, br. 10, 1970., str. 119–120.

<sup>6</sup> Gotthardi Pavlovsky, Beata, „Lovranština – ruralni prostor i sadržaji“, *Liburnijske teme*, knj. 6, 1987., str. 155.

Autorica spominje i negdašnji toš, čije ostatke još uvijek možemo naći u Dragi, kao dokaz o razvijenu maslinarstvu, no ono je vjerojatno bilo smješteno na nižim zemljištima prema Medveji, odakle su plodovi masline donošeni na tiještenje u selo.

Danas postoji niz udruga koje se bave poviješću i baštinom ovoga prostora, od gotovo akademskih organizacija poput Katedre Čakavskog sabora Lovran, koja organizira znanstvene skupove i izdaje *Zbornik Lovranščine*, do mjesnih inicijativa poput Udruge „Ognjišće“ iz Lignja, koja sakuplja etnografsku izložbenu građu i trudi se očuvati još žive dijelove tradicijske kulture. Stoga je neobično da u recentno vrijeme nema više objavljenih tekstova na temu povijesti i tradicijskog načina života Lovranske Drage i općenito Lovranštine. S ciljem zaštite preostale kulturne baštine svakako bi trebalo potaknuti takvu publicistiku.

## 2. 2. Povijesni razvoj naselja

I raspoloživa literatura<sup>7</sup> i lokalno stanovništvo kao vjerojatan razlog nastanka naselja na ovom lokalitetu navode iznimno kvalitetno poljoprivredno tlo i povoljnu konfiguraciju terena, a ključnu ulogu svakako je odigrala i obilata prisutnost vode, koja je i oblikovala taj reljef. Draška dolina koju je na svom putu formirao vodotok *Potok* uz blagi pad otvara se prema jugu, što doprinosi povoljnoj mikroklimi ove lokacije.

Naselje se formiralo strmijim i kamenitijim komadima zemljišta uglavnom na brežuljku koji u dolinu prodire iz smjera sjeverozapada. S obzirom na iracionalnost gradnje na tako kvalitetnu poljoprivrednom zemljištu kao što je draško, izvjesno je da su te lokacije potpuno svjesno odabrane. Kao rezultat toga procesa nastalo je naselje rasutog tipa, koje za svoju malenu veličinu ima impresivnih 11 manjih jezgri, odijeljenih pojasevima terasiranog poljoprivrednog zemljišta, grabove šume i nasadima maruna.

Razvoj tradicijskih građevinskih oblika unutar sela iznimno je zanimljiv primjer organskog rasta i još je uvijek osvjedočen prisutnošću građevina različitih gabarita, formi i arhitektonskih rješenja koje su se očuvale u selu, a korespondiraju pojedinim fazama tog razvoja. Prijelaz između tih formi odvijao se postupno i organski, tako da se u mnogim većim i razvijenim građevinama nalaze tragovi i strukture onih jednostavnijih na kojima su izgrađene. Također, osim dogradnje,

---

<sup>7</sup> V. isto, str. 154; Horvat, Manda, „Kulturna baština na prostoru parka prirode Učka i na njegovim rubnim područjima“, *Vijesti muzealaca i konzervatora*, knj. 4, 2001., str. 19.



često se odvijao scenarij u kojemu je nekadašnja stambena kuća po izgradnji nove i veće bila uz minimalne intervencije prenamijenjena u staju. Par takvih primjera očuvanih u Lovranskoj Dragi predstavlja zaista vrijedan uvid u starije oblike i evoluciju ovdašnje stambene gradnje.



**Slika 1.** Usporedba stanja u franciskanskom katastru (AST, Mappe del Catasto franceschino, Distretto di Laurana, Comune di Tulliano, 1819., list 3, mapa 544b03) s aktualnom ortofotografijom

Vrijedan povijesni izvor koji nam omogućuje ova razmatranja o strukturnom razvoju naselja jest franciskanska zemljišna izmjera koja je za područje Istre izrađena u razdoblju između 1818. i 1825. godine te je iz nje nastao prvi funkcionalni katastar ovog područja<sup>8</sup>. Lovranska Draga pripada katastarskoj općini Tuliševica i nalazi se na 3. sekciji pripadajućeg katastarskog plana, čiji se izvornik nalazi u Državnom arhivu u Trstu. Ako usporedimo stanje na tom katastarskom nacrtu iz prve četvrtine 19. st. s današnjim stanjem, vidjet ćemo da je struktura naselja u periodu od dva stoljeća ostala u potpunosti nepromijenjena. Građevina je tada čak bilo i nešto više, no uza svega par iznimki bile su grupirane u iste podcjeline i većinom jednako pozicionirane kao i današnje. Iz katastarskog se nacрта da iščitati njihovi raniji razvojni stadij i manji gabariti od današnjih. Vidljive su i situacije u kojoj su negdašnje stambene građevine postale današnje staje.

<sup>8</sup> Sošić, Aldo, „Austrijski katastar u Istri 1817.–1825.“, *Istra – različiti pogledi*, Etnografski muzej Istre, Pazin, 2002., str. 77–78.

Kućanstva su se prvotno vodom opskrbljivala puneći brente i druge posude na kojem od okolnih izvora ili na Potoku. U 19. st. dolazi do pojave cisterni punjenih kišnicom, koje do polovice 20. st. postaju norma te su pripojene svakom kućanstvu ili ponekad dijeljene između nekoliko njih. U ranom 20. st. sagrađene su i dvije komunalne cisterne koje se pune na kaptiranom izvoru Curak. Pitanje vodoopskrbe riješeno je do daljnjeg nedavnim dolaskom vodovoda u naselje.

U periodu od posljednjih 130 godina, otkad se bilježe službene statistike, naselje je svoj demografski vrhunac doživjelo u prvom dijelu 20. stoljeća. Od tog perioda nadalje dolazi do postupne promjene društvenih i gospodarskih okolnosti, koje su sve više poticale ostavljanje tradicionalnog načina života te odlazak stanovništva u obalna naselja i gradove, a taj su proces dodatno ubrzala i razaranja koja je donio Drugi svjetski rat. U njima Lovranska Draga nije direktno oštećena, no tada je spaljena većina planinskih naselja i pastirskih stanova na Učki, koji su činili ekonomski i resursni kontekst bitan za njezino preživljavanje.

godina popisa	1880	1890	1900	1910	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001
broj stanovnika	101	237	238	260	199	183	149	137	120	91	71

**Tablica 1.** Demografska kretanja u Lovranskoj Dragi  
(Izvor: prostorni plan PP-a Učka)

## 2. 3. *Strukturne i krajobrazne odlike*

### 2. 3. 1. *Podcjeline i jezgre naselja*

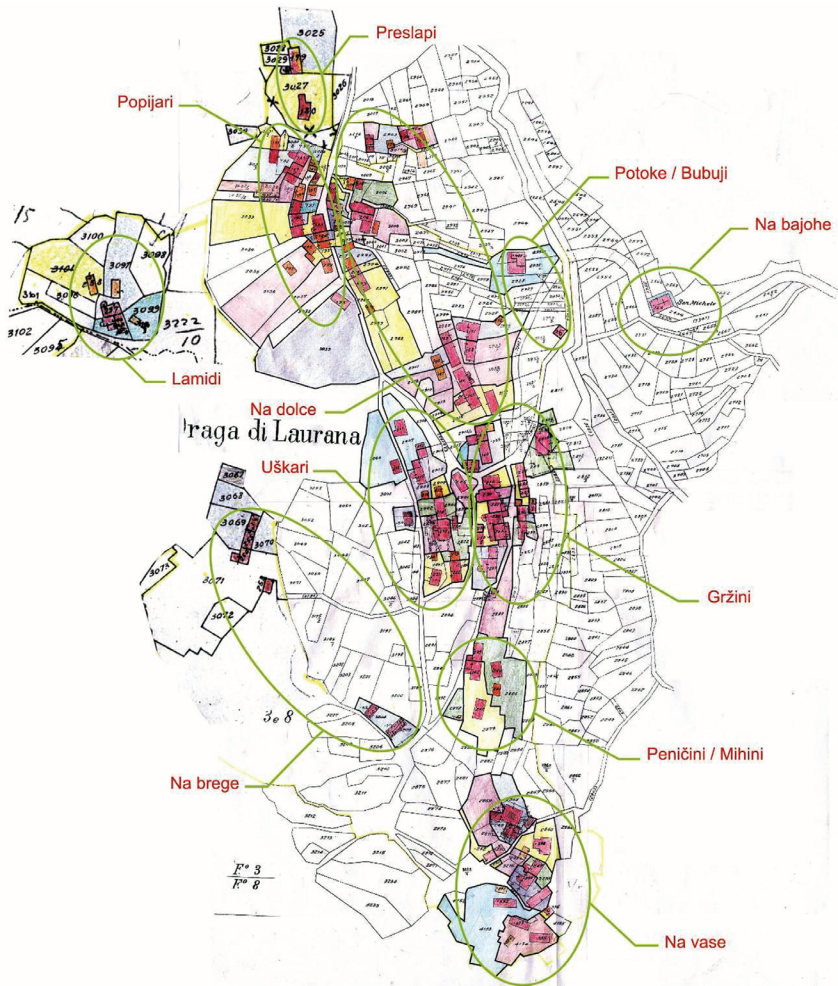
Najvažnija ruristička odlika naselja Lovranska Draga njegova je do danas očuvana rasutost, nastala uslijed izbjegavanja gradnje na vrijednu poljoprivrednom zemljištu. Može se identificirati 11 podcjelina naselja koje su izdvojene i pobrojane na katastarskom planu na *Slici 2*. Njihova imena većinom su opisno vezana uz lokalitet na kojem se nalaze ili uz prezimena i podrijetlo negdašnjih žitelja.

Na ulazu ceste u selo nalazi se lokalitet *Na Bajohi*, na kojem se nalazi crkvice Sv. Mihovila (evidentirano kulturno dobro) okružena poljoprivrednim zemljištem.

Prelaskom novog cestovnog mosta dolazimo do lokaliteta *Na Potoke/Bubuji*, na kojemu se nalazi jedna stambena građevina, komunalna cisterna, ornamentalna javna špina postavljena s nedavnim dolaskom vodovoda, informativne ploče za posjetitelje te prostor korišten kao javno parkiralište. S obzirom na navedeno može se reći da spomenuti lokalitet igra ulogu javnog uslužnog prostora.

Neposredno iza mosta s desne strane odvaja se kolni put koji završava na najsjevernijoj podcjelini naselja zvanj *Preslapi*, koja se sastoji od dvije stambene građevine okružene povrtnjacima i nasadima maruna.

Neposredno južno, podcjelina *Popijari* okarakterizirana je gušćom gradnjom, koja u dva reda slijedi konture brijega. Horizontalna komunikacija između pet kućanstava koja se ovdje nalaze osigurana je pješačkim putevima, a vertikalna malenim stepeništima.



Slika 2. Katastarski plan s naznačenim podcjelinama naselja

Neposredno niže, jugoistočno, nalazi se cjelina od devet kućanstava zvana *Na dulce*, koja je centrirana oko velike zaravni na kojoj se nalaze nasadi maruna. U sjeni maruna nalazi se uredna livada, sportsko



igralište i boćarski teren, a jedna od građevina nekad je bila gostionica (oštarija). Zbog svega toga može se reći da je spomenuti lokalitet imao karakteristike javnog društvenog, rekreativnog i parkovnog prostora.



Slika 3. Gržini i Uškari

Dalje južno nalazi se cjelina zvana *Gržini*, prostor najgušće izgradnje koji bi se zbog toga, a i zbog svog smještaja, mogao nazvati jezgrom sela. Osam kućanstava s popratnim objektima, nanizano u dva reda, slijedi linije glavnih prometnica koje prolaze kroz selo.

Odmah iznad nalaze se *Uškari*, sa šest kućanstava i nešto manjom gustoćom i nanizanošću gradnje, koja slijedi konture gornjeg puta spuštajući se na par mjesta prema Gržinima malim stazama i stepeništima.

Dalje prema jugu uz glavnu cestu nalazimo manju cjelinu od dva kućanstva zvanu *Peničini/Mihini*, koju okružuje poljoprivredno zemljište, uglavnom vinogradi.

Na zavoju glavne ceste nalazi se najjužnija cjelina *Na vase*, čijih je šest kućanstava smješteno na isturenom rebu brijega koje se izdiže nad kanjonom Medveje. Relativno gusta gradnja, nepravilna rasporeda diktirana smještajem na hrptu, tipična je za zaseoke na istočnim padinama Učke i čini ovu cjelinu najizdvojenijom i najprepoznatljivijom.

Cesta se nakon zavoja uspinje i prolazi kroz lokalitet *Na brege*, unutar kojega se, okružena poljoprivrednim zemljištem, nalazi gostionica, koja je niže pozicionirana, te dva kućanstva u nizu, koja se nalaze na zaravni nešto iznad.

Cesta završava kod najviše podcjeline zvane *Lamidi*, gdje su se okružena nasadima maruna smjestila dva kućanstva, od kojih je jedno prenamijenjeno u boćarski dom.



**Slika 4.** Na vase

### 2. 3. 2. Poljoprivredno zemljište

Poljoprivreda zasnovana na kvalitetnu lokalnom tlu predstavljala je glavnu gospodarsku osnovu života u Dragi. Kao svjedočanstvo toga ostaje nam krajolik neposredno oko sela, cijela draška dolina te čak i njezine strme stijenke. Neposredno oko potoka, gdje je tlo ravnije, nalaze se krupnije parcele koje je čak bilo moguće uzorati plugom te na kojima su nekad vjerojatno sijane žitarice, za čiju je daljnju obradu postojao i mlin čiji se ostaci još naziru na potoku ispod sela.



**Slika 5.** Terasa u draškoj vizuri

Na strmijim, ali i dalje plodnim terenima, od kojih su mnogi smješteni neposredno ispod sela ili između njegovih podcjelina, nalazimo terasirano zemljište podzidano monumentalnim suhozidima od velikog kamenja, što predstavlja jednu od glavnih osobitosti vizure naselja. To je zemljište uglavnom još uvijek pod kultivacijom i na njemu se većinom uzgaja vinova loza ili povrtnjačke kulture.



**Slika 6.** Nasadi maruna Na Dolce

Na istočnoj stijenci doline, gdje se po kazivačima nalazi najkvalitetnija zemlja, takve terase na mjestima nalazimo i na 550 metara nadmorske visine, no to je teže dostupno zemljište danas u potpunosti napušteno i s obzirom na svoju obraslost ne figurira više u vizuri ovog krajolika.

Nasadi maruna nisu zahtijevali toliko naporna rada na terasiranju zemljišta, a u podnožju i hladu stabala raste mekana trava koja se mogla koristiti kao ispaša za životinje ili slobodan prostor različite namjene. Unutar naselja maruni su stoga sađeni gotovo kao urbanistički element, što je posebno vidljivo na lokalitetu *Na Dolce*, gdje su ispod njih stvoreni različiti javni sadržaji na u osnovi privatnom zemljištu. Danas je taj vrijedan element lokalne egzistencije i krajolika na rubu ugroženosti. Postojećim nasadima polako se bliži kraj njihova životnog vijeka, nagriza ih i rak kestenove kore izazvan gljivičnim oboljenjem, a izvor novih sadnica te domaće, cijepljene sorte ne postoji.

### *2. 3. 3. Širi okoliš i njegova upotreba*

Osim područja u neposrednoj okolini sela, koje je bilo predmetom kultivacije, stanovništvo Lovranske Drage za potrebe svoje egzistencije koristilo je i udaljenije zemljišne resurse. Ta zemljišta prvenstveno su sezala više u planinu, gdje su se koristila za svrhe stočarstva te planinske poljoprivrede. Obilati tragovi ljudske kultivacije i korištenja



u Lovranštini sežu sve do pašnjaka podno vršnog grebena Učke na 1100 metara nadmorske visine i najviše se očituju u danas ruševnim nakupinama *dvora*, karakterističnih skloništa za ljude i životinje, kao i ograđenih *dolaca*, u kojima su rasli otporniji kultivari. Od takvih lokaliteta koji se vezuju uz Dragu treba spomenuti poljoprivredno zemljište i dvore na *Lasu* pod *Grnjačem*, pastirske dvore i ispaše oko lokaliteta *Križići* i *Rakarovac* te velike pašnjake ispod *Grdog brega*. Planina je pružala i ekonomsku korist kao izvor drva, koje se koristilo i za proizvodnju drvenog ugljena.



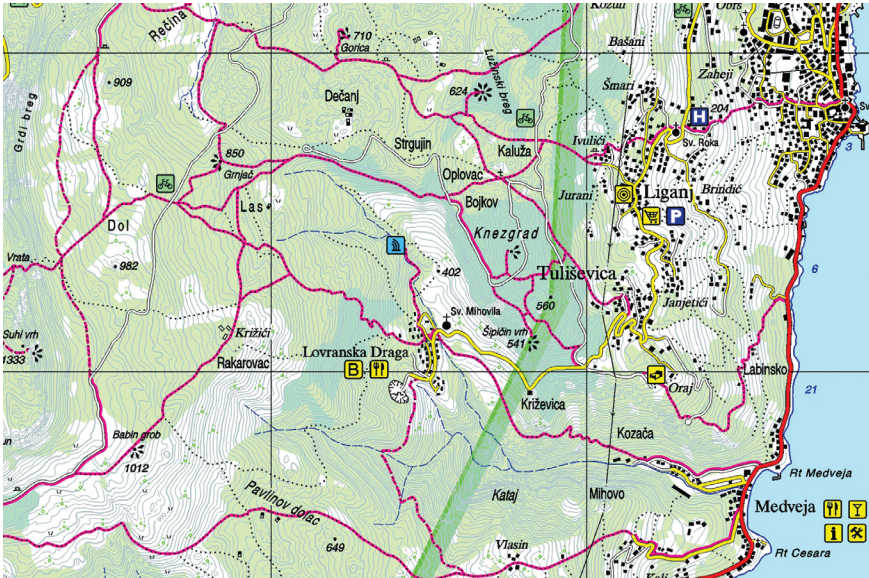
**Slika 7.** Ispaša na Rakarovcu prije 30 godina

No koristila su se i zemljišta koja se nalaze niže od samog sela, o čemu svjedoče ostatci toša za tiještenje maslina – kulture koja na Kvarneru ne uspijeva na nadmorskoj visini od 350 metara, na kojoj se nalazi Draga. Može se pretpostaviti da su se dotični nasadi nalazili niže u kanjonu Medveje ili ispod zaseoka Visoča, odakle je plod na leđima dopreman na obradu u Dragu.

#### 2. 3. 4. Putevi i povezanosti

Opisano korištenje udaljenijih resursa, potrebe komunikacije i trgovine s gradom Lovranom i ostalim naseljima na obali, kao i ostalim unutarnjim selima Lovranštine, proizveli su mrežu puteva kojima se ostvaruju te vertikalne i horizontalne povezanosti. Tipično je za





**Slika 8.** Prostorni kontekst Lovranske Drage: dolci, dvori, visinske ispaše i putevi prema obali i planini (Izvor: karta PP-a Učka)

Lovranštinu da putevi koji vode prema obali imaju formu širokih i lijepo izvedenih kamenih stepenica, koje su bile prikladne i za tegleće životinje. Glavni takav put vodio je prema Križevici trasom današnje ceste da bi se zatim preko Tuliševice spustio u Lovran, a vrijedi spomenuti i put koji se kroz kanjon spušta prema Medveji. Ti, nekada ključni pješački putevi donedavno su bili prepušteni zarastanju uslijed slabe upotrebe ili bi s druge strane bili pokriveni asfaltom i pregrađeni modernim prometnicama. No odnedavno smo svjedoci određene revitalizacije njihova dijela kroz rekreativnu i turističku upotrebu. Svakako treba izdvojiti dobar primjer pješačkog puta za Medveju, koji je obnovljen i opremljen poučnim sadržajima te je postao važan smjer dolaska izletnika u selo.

Putevi koji idu u planinu bili su skromnije izrade, no uglavnom su držali određenu širinu koja je bila primjerena za tegleće životinje sve do posljednjih dvora kao mjesta sezonskog života i prerade namirnica, a nakon toga pretvarali bi se u staze uglavnom korištene za dnevni izgon stoke na visoku ispašu. Mnogi od njih danas su markirane planinarske staze koje vode prema Maloj Učki i Vojaku.

Od cestovne arhitekture treba spomenuti i suhozidne mostiće kojima su premošćivane bujice. Četiri preživjela u Lovranskoj Dragi predstavljaju spomenike izgubljene vještine zidanja nosećih lukova u suho.

## **2. 4. Arhitekturne osobitosti i problemi**

### *2. 4. 1. Razvoj tradicijskih građevinskih oblika*

Kao izvorište svih narednih tradicijskih građevinskih oblika Lovranštine možemo izdvojiti jednodobrostranu kamenu kuću s jednim ulaznim otvorom, jednim prozorom, podom od nabijene zemlje, otvorenim ognjištem i dvostrešnim strmim krovom pokrivenim slamom – takozvanu slamnu kuću.<sup>9</sup> Na nju se često naslanjao i prostor za životinje – dvor, i sam gotovo iste konstrukcije i građe. Taj oblik dobivao je na kompleksnosti dodavanjem unutarnjih pregrada od pletera i dogradnjom dodatnih prostorija. Takva vrsta arhaičnih stambenih objekata ponegdje u selu još preživljava prenamijenjena u funkciju staje (*štale*), uglavnom pokrivena salonitom.

Razvijeniji oblik kuće i dalje je pravokutna tlocrta, unutrašnjosti podijeljene na kuhinju i sobu (*kamaru*). On potom izrasta u formu koja je trodijelna, s kuhinjom u sredini te po jednom manjom i jednom većom komatom na stranama. Slamu kao pokrov istiskuje kupa kanalice.

Najrazvijeniji oblik kuće pojavljuje se u 19. stoljeću te do danas ostaje glavnom arhitekturnom odrednicom Lovranštine. To je katnica, ponekad i s visokim potkrovljem, s trodijelnom horizontalnom podjelom i konobom u prizemlju. Pojavljuje se i dogradnja prostora za kuhinju/ognjište, koja često ima apsidalni oblik – *tornica*. Neke su tornice sakrivene, nevidljive prema van, uklopljene u pravokutnu strukturu kuće. Vapnena žbuka ustanovljuje se kao norma završne obrade stambenih građevina, a uz kuće se javljaju i *šterne* – vlastite ili dijeljene između nekoliko kućanstava.

Kao dekorativni elementi građevina ističu se dimnjaci na tornicama, erte, kao i različita rješenja lukova kojima su nadsvođena vrata i prozori. Ponegdje nalazimo na ugrađene ornamentalne detalje koji očigledno dolaze sa starijih građevina.

Pojava betona kao građevinskog materijala u 20. st. u početku ne narušava duh tradicijske gradnje, već biva uklopljena u njezin razvojni kontinuitet. Novi se materijal ispočetka koristi kao dodatak kamenoj arhitekturi, npr. za izradu konstrukcijskih elemenata za koje je bilo teško naći dovoljno velik kameni potporanj poput erti ili nadvratnika. Slijedom toga dolazi do pojedinačne pojave širih i većih prozorskih otvora. Sljedeća novina jesu betonske deke, uglavnom rabljene kao krov manjih dogradnji glavnih objekata, kao što su tornice i različita spremišta.

---

<sup>9</sup> Horvat, Manda, nav. dj., str. 22.



Slika 9. Detalji s kuća u Lovranskoj Dragi

#### 2. 4. 2. Problemi suvremenosti

Upotreba betona intenzivira se u drugoj polovici 20. st. pojavom različitih konstrukcijskih elemenata koji nemaju nikakva uporišta u tradiciji, poput betonskih potpornih stupova, lukova i konzola, a uskoro i cigla počinje imati ekonomsku prednost nad kamenom kao materijalom za zidanje. Starije kuće dograđuju se nadogradnjama čiji se raspored otvora i elemenata kao što su balkoni više nikako ne uklapa s izvornikom, a mjesto kupe kao pokrova sve češće zauzimaju različiti oblici crijeva ili eternita. Katnost i gabariti pojedinih građevina počinju znatno odudarati od okoline, tlocrt zgrada iz izduženog širi se prema kvadratnom, a rabi se i moderna završna obrada (sep) i oprema (stolarija, ograde). U najboljim slučajevima rezultat tog trenda jesu nemaštovite, ali neupadljive konfekcijske građevine, a u najgorem poludovršene situacije u kojima je beton do pola pojeo stariju zgradu ili pak kičaste ornamentalne kreacije. Usprkos tim pojedinačnim pojavama valja reći da je od svih još uvijek naseljenih sela Lovranštine Lovranska Draga razmjerno najočuvanije.

### **3. Završna razmatranja**

U razmatranjima o revitalizaciji naselja kao što je Lovranska Draga valja dobro odmjeriti trenutni povijesni trenutak, osvrnuti se na prošlost i zagledati u budućnost. Gledanje u budućnost ne mora u ovome slučaju biti pretjerano spekulativna aktivnost. Procesi koji su doveli do propadanja naselja poput Lovranske Drage, urbanizacija, industrijalizacija, društvena i ekonomska centralizacija, nisu hrvatska osobitost niti su nas zahvatili među prvima. U posljednjih 100 godina društvenih promjena u Europi u mnogim zemljama bilježimo konzistentan primjer situacija usporedivih s našim, uznapredovalih za 10–15 godina, pa ipak još uvijek nismo pokazali spremnost da te pouke iskoristimo kako bismo izbjegli tuđe greške i iskoristili kratice do njihovih uspjeha. Za vrijedne analogije ne trebamo se zagledati predaleko – dovoljno je samo uzeti neke primjere revitalizacije seoskih područja kod naših prvih susjeda u Sloveniji.

Činjenica je da je doba društvenih i ekonomskih trendova koji su uzrokovali ruralno propadanje iza nas. Raspoloživost suvremenih transportnih, komunikacijskih i informacijskih tehnologija omogućava cjelovit i kvalitetan moderan život u naseljima poput Lovranske Drage, a sve prisutnije društvene potrebe za neiskvarenim prirodnim okolišem, izvornim kulturnim iskustvima te tradicijskim i zdravim proizvodima daju mu vrlo zanimljivu potencijalnu ekonomsku podlogu. Turizam u brdsko mjesto poput Lovranske Drage zasigurno neće doći putem apartmanizacije, već kroz razvoj ponude temeljenoj na prirodnim i kulturnim kvalitetama tog ambijenta. Mladi ljudi neće se u nju vratiti da bi živjeli u bezličnom poluurbaniziranom aglomeratu, već da bi iskoristili kvalitetu života i spomenute specifične ekonomske perspektive koje nudi to naselje.

Lovranska Draga već posjeduje sve infrastrukturne sastojke tog razvojnog recepta; kvalitetnu i nedavno proširenu prometnicu, vodo-  
vod, raspoloživost modernih komunikacijskih tehnologija. No pred nama je velika odgovornost da očuvamo i promoviramo njegove najvažnije komponente: kulturnu jedinstvenost, krajobraznu i okolišnu kvalitetu toga naselja.



## Izvori

1. Archivio di Stato di Trieste (AST):
  - Mappe del Catasto franceschino, *Distretto di Laurana, Comune di Tulliano*, 1819., list 3, mapa 544b03.

## Literatura

1. Gotthardi Pavlovsky, Beata, „Lovranština – ruralni prostor i sadržaji“, *Liburnijske teme*, knj. 6, 1987., str. 145–161.
2. Horvat, Manda, „Kulturna baština na prostoru parka prirode Učka i na njegovim rubnim područjima“, *Vijesti muzealaca i konzeratora*, knj. 4, 2001., str. 15–27.
3. Klen, Danilo, „Riječki urbar (1390-1405)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XX, 1975., str. 156–161.
4. Komšo, Darko – Blečić, Martina, „Lovranska Draga – pećinski sustav kao kasnoantički refugij“, u: Čečuk, Božidar (ur.), *Obavijesti HAD*, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 2007., str. 29.
5. Primorsko-goranska Županija, Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje, *Prostorni plan Parka prirode „Učka“*, Rijeka, 2006.
6. Sošić, Aldo, „Austrijski katastar u Istri 1817.–1825.“, *Istra – različiti pogledi*, Etnografski muzej Istre, Pazin, 2002., str. 77–81.
7. Sušić, Zvonimir, „Valvasor o Istri“, *Dometi*, god. 3, br. 10, 1970., str. 116–122.
8. Urbanistički institut Hrvatske, *Prostorni plan uređenja općine Lovran*, Općina Lovran, 2007.
9. Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002.
10. Živković, Zdravko, „Hrvatsko narodno graditeljstvo (7): Istra“, *Građevinar: časopis Hrvatskog saveza građevinskih inženjera*, god 47, br. 7, 1995., str. 423–428.

## SUMMARY

### *Conservation Study of Lovranska Draga Village*

*In 2010' the conservation study for the village of Lovranska Draga was conducted as a part of preparation of spatial planning documentation. Its goal was to offer guidelines for sustainable development of the settlement, with maximal preservation of its heritage and landscape values. As a part of this assignment findings about historical development, rural structure, traditional life, economy and architecture of this village were collected, and a catalogue of its architectural heritage was made. This paper presents the findings of this study and, with some temporal distance, offers some thoughts on potential for sustainable development of this settlement.*

**Key words:** *Lovranska Draga, Lovranština, conservation study, Učka Nature Park*